दिल्ली पब्लिक स्कूल

सेल टाउनशिप, राँची

अभ्यास परीक्षा - II (2017-18)

कक्षा– दसवीं | विषय–संस्कृत

समय–3 घंटे | पूर्णांक– 80

सामान्य निर्देष :

खण्ड –क 10 अंकाः

खण्ड –ख 15 अंकाः

खण्ड –ग 25 अंकाः

खण्ड –घ 25 अंकाः

खण्ड –क (अपठित अवबोधनम्)

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रदत्त प्रष्नान् उत्तरत ।

विज्ञानं मावस्य हस्ते एतादृषं साधनम् अस्ति यत् सः तस्य सेवायै तत्परः वर्तते। यथा यातायाताय बहूनि साधानानि सन्ति षीतात् रक्षायै तापयंत्राणि , ग्रीष्मस्य तापं दुरीकर्तु च व्यजनानि वाताकुलनंयत्राणि च सन्ति । खाद्यपेयवस्तूनों षीतीकरणाय उष्णीकरणाय चापि विविधानि यन्त्राणि अविष्कृतानी । गृहादिकं प्रकाषेन उज्ज्वलं कर्तु , समस्तविद्युत–उपकारणां सन्चालनाय च विद्युतः उर्जा प्रयुज्यते। अन्यच्च मनोरंजनाय दूरदर्शनं, सन्देषप्रेषणाय दूरभाषः, अन्य विविधकार्येभ्यः संगणकम् इत्यादयः नवीनाः अविश्कारारः।

अद्यतनः मानवः विज्ञानं बिना जीवनस्य कल्पनाम् अपि कथं करोतु? यथा सूत्रधरस्य इच्छया पुत्तलिका भ्रमति नृत्यति च मानवोऽपि विज्ञानस्य दासः जातः। तस्य स्वतंत्रता छिन्ना जाताः। तेन रचितानि भीशणानि षस्त्राणि तम् एव भीशयन्ति। अधुना सः तेभ्यः रक्षितुम् उपायान् अन्विष्यति। हा! कीदृषीविडम्बना।

I. एकपदेन उत्तरत **[1x2=2]**

(i) पुत्तलिका कस्य इच्छया भ्रमति?

(ii) मानवः कस्य दासः जातः?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **[1x2=1]**

(i) विज्ञानस्य के लाभाः सन्ति?

(ii) त्रयाणाम् नवीनाविश्कारारणां नामानि लिखत।

III. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितं उत्तरं चित्वा लिखत। **[½x4=2]**

(i) करोतु क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् अस्ति?

(क) विज्ञानः (ख) मानवः (ग) दासः (घ) सेवा

(ii) भीषणानि अस्त्राणि – अत्र विषेश्यपदं किं अस्ति?

(क) रचितानि (ख) षष्त्राणि (ग) अस्त्राणि (घ) भीषणानि

(iii) तस्य सेवायै तत्परः अत्र तस्य सर्वनामपदं कस्मै

(क) सः (ख) मानवाय (ग) विज्ञानाय (घ) यातायाताय

(iv) 'परतन्तत्रता' पदस्य विपर्ययपदं चित्वा लिखत

(क) विकासः (ख) तत्पराः (ग) स्वतंत्रता (घ) विविधता

IV. **अनुच्छेदस्य कृते उचितं षीर्षकं दीयताम्।** **[2]**

<u>खण्ड –ख (रचनात्मकम् कार्यम्)</u>

2. मंजूषायाः सहायताया अद्योदत्तम् पत्रं पूरयत – **[½x10=5]**

भवान् गौरवः। भवता भगिनी उमा सर्वश्रेश्ठप्रचारिकापुरस्कारं प्राप्तवती। तस्याः कृते लिखितं वर्धानपत्रं पुरयित्वा पुनः लिखत्। सहायतायै मंजूशा दत्ता।

एन 37, ष्यामनगरम्
(i) .... ,
दिनांक : .... ।

प्रिय उमे!

(ii) ....नमः ।

.अत्र सर्वगतं कुषलं तत्रापि (iii) .... । मया दूरदर्षनात् वार्तां श्रुत्वा ज्ञातं यत् भवति संस्कृत क्षेत्रे 'सर्वश्रेश्ठप्रचारिका' इति पुरस्कारं (iv) .... । मम तु षिरः स्वभिमानेन (v) .... अभबत्। अहं जानामि यत भवती बाल्यादेवद प्रचारकार्यें संलग्ना। इदानीं ग्रामे –ग्रामे संस्कृतसाहित्यस्य प्रचारं (vi) .... भवती भारतीयसंस्कृतेः रक्षणाय बहुपरिश्रमं (vii) .... । मम पक्षतः अनेकषः (viii) ....। इश्वरः कृपया भवत्यै बहुशक्ति (ix) .... । यषस्विनी भव।

गृहे सर्वेभ्यः मम प्रणामान्जलिः निवेदानीयः।

भवत्याः सदभावी अग्रजः
(x) .... ।

मंजूषाः

गौरवः , कुर्वन्ती , करोति, अस्तु , वाराणसीतः , लब्ध वती, प्रयच्छेत् , समुन्नतम् , सप्रेम , साधुवादाः

3. अधोदत्तम चित्रं दृष्टवा प्रदत्तषब्दानां सहायतया पंच वाक्यानि रचयत– **[5]**

मंजूषाः

समाचारपत्रम् , तूष्णीम् , पुस्तकालये , उपनेत्रम् , ग्रन्थाः , पठन्ति , स्थातव्यम् , कपाटिमायाम् , पुस्तकानि, आसन्दिका , हस्ते , ध्यानेन , आगच्छन्ति , उपविशन्ति , जनाः , पुरूषाः, पाठकाः

अथवा

<u>खण्ड –ग (अनुप्रयुक्त व्याकरण</u>

4. निम्नलिखित वाक्येषु रेखांकित पदानां संधिच्छेदं संधि वा क्रियताम् **[1x4=4]**

(i) का नु हानिस्ततोऽधिका
(ii) चंचलं मनः कृश्ण प्रमाथि बलवद्दृढ़म् ।
(iii) अदीयमानम् धनम् निधन+एकनिष्ठम्।
(iv) सः + विवकेः इति इरितः।

5. **रेखांकित पदानां समासं विग्रहं वा कृत्वा लिखत** **[1x4=4]**

(i) परद्रव्ये अनासक्ता सा न्यवेदयत्।
(ii) मदोद्धताः कपयः प्रहस्य अवदन्।
(iii) पापकर्मणा प्रोणिना मे पुत्राः भ्रातरः च हताः।
(iv) षारदा मम वदनाम्बुजे सन्निधिम् क्रियात्।

6. **प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभाज्य वा लिखत** **[1x4=4]**

(i) चक्रवत् परिवर्त्तमानः अहम् भूतं वर्त्तमानं भविष्यं च वीक्षे।
(ii) ते दानिनः सौभाग्यषालिनः येन चाचकाः षरीरस्य अंगानि अपि याचन्ते।
(iii) कीदृष + ङीप् तव मैत्री।
(iv) मनुश्य निजसमाजस्य महत्+तल् सम्यक् जानाति।

7. **वाच्यानुसारं कोश्ठप्रदत्तशब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयत्** **[1x3=3]**

अरविन्दः – नलिनि अस्माकं चानं कदा आगच्छति?
नलिनी – भ्रातः अस्माकं यानेन पंचवादने ....(i)
अरविन्दः – किं वयम् तत्र उपवेश्टु स्थानं लभायहे?
नलिनी – आम्। अस्माभिः तत्र उपवेष्टुं ....(ii) लभ्यते।
अरविन्दः – किं जनकः आरक्षणं कार्यते।

8. **रिक्तस्थानेषु निर्धारितं समयं संस्कृतभाषायां लिखत** **[1x3=3]**

(i) नित्यं प्रातः काले 4:30 वादने योगाभ्यासः करणीयः।
(ii) पष्चात् 6:45 विद्यालयः गमनीयः
(iii) 2:00 वादने विद्यालयात् गृहं आगमनीयम्
(iv) सायंकाले 5:15 वादनपर्यन्तम् क्रिडा आवष्यकी भवति।

9. **मंजूषायाः सहायतया अव्ययैः रिक्तस्थानानि पूरयत** **[1x4=4]**

(i) चन्द्रं .... आकाषः न षोभते।
(ii) मेघाः .... गर्जन्ति न च वर्शन्ति।
(iii) यावत् वृश्टिः न आगच्छति .... गृहं गच्छ।
(iv) पुनः वयं सर्वे .... खेलिश्यामः।

[मंजूषा – तावत् , श्वः , उच्चैः , विना**]**

10. **अधोलिखितानि वाक्यानि संषोध्य पुनः लेखनीयनि** **[1x4=4]**

(i) माम् संस्कृतभाषा अतीव रोचते।
(ii) संसारे यत् वस्तु निरर्थकं तत् न पष्यन्तु भवान्।
(iii) सर्पः चत्वारः षुकान् खादितुं इच्छति स्म।

(iv) आश्रमे तपस्विनः <u>तपं</u> कुर्वन्ति।

खण्ड –घ (पठित अवबोधनम्)

11. अधोलिखितं गद्यांषं , पद्यांषं नाट्यांषं च पठित्वा प्रदत्तप्रष्नानां उत्तराणि लिखत –

कालोऽहम्। अहं खलु कालः । विष्वस्य आत्माऽहम कलयामि गन्तव्यामि । सततं चक्रवत् परिवर्तमानः भूतं वर्तमानं भविष्यदपि च वीक्षमानः अहमेव साक्षी जगतः उत्पत्तेः विकासस्य प्रलयस्य च। इदं जगत तु पुनः जायते विलीयते च परमहं सर्वदा विद्यमानोऽस्य सर्वं क्रियाकलापं पष्यामि। अहो! थ्कं जानीथ यूयम् , क्रियती प्राचीना इयं सृष्टिः। 'नैव , तर्हि श्रृणुत ध्यानेन।

I. **एकपदेन उत्तरत** **[1x2=2]**

(i) अस्मिन् गद्यांषे वक्ता कः अस्ति?

(ii) कालः कथं परिवर्तते?

II. **एकवाक्येन उत्तरत** **[½x4=2]**

(i) कालः किं किं गणयति?

(ii) कालः किं किं वीक्ष्यते?

III. **यथानिर्देषनाम् उत्तरत** **[½x4=2]**

(i) गद्यांषे 'जानीथ' क्रियापदस्य कर्तृपदं किं अस्ति?

(क) इयम् (ख) अहम् (ग) सृष्टिः (घ) यूयम्

(ii) परहमं सर्वदा .... अत्र अहं सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तं अस्ति?

(क) जगते (ख) कालाय (ग) विष्वास (घ) श्रृणुत

(iii) जायते पदस्य विपर्ययपदं दीयताम्

(क) विलीयते (ख) जानीथ (ग) कलयामि (घ) श्रृणुत

(iv) 'परिवर्तमानः ' पदस्य किं विषेष्यपदं अत्र प्रयुक्तम् अस्ति?

(क) जगत् (ख) अहम् (ग) चक्रवत् (घ) भूतं

नाट्यांष –

नारदः – (व्यासं प्रति) पष्यतु भवान्। कोऽयम् अनर्थः क्रियते एताभ्याम् वीराभ्याम। समन्तात्ः प्रचंडानलषिखाः आकाषं लिहन्ति इव। गगनात् सहस्त्रषः उल्काः भूमौ पतन्ति। कम्पते खलु सपर्वत–वन–द्रुमासकला मही। पवनः स्तब्धः जातः। सहस्त्रंषुः न भासते। शैलाः विदिर्यन्ते। कथमपि एतौ निवारणीयौ, अन्यथा सकलं जगत् ध्वस्तं भवष्यिति।

व्यासनारदौ – भो वीरौ! स्ंहरतम् संहरतम् निजास्त्रे।

नारदः – अस्त्रं ब्रहमषिरो यत्र परमास्त्रेण वध्यते।
समाः द्वादष पर्जन्यस्तद्रश्ट्रं नाभिवर्षति।।

I. **एकपदेन उत्तरत** **[1x2=2]**

(क) संहरतम् संहरतम् निजास्त्रे कौ कथितौ?

(ख) कः न भासते?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **[1x2=1]**

(क) पर्जन्यः कुत्र कदा च न अभिवर्षति?

(ख) गगनात् किम् पतति?

III. **यथानिर्देशम् उत्तरत** **[½x4=2]**

(i) 'एतौ' इति सर्वनामपदं काम्यां प्रयुक्तम् ?

(क) नारदाय (ख) द्रौणि – अर्जुनाभ्याम् (ग) व्यवसाय (घ) व्यासनारादाभ्याम्

(ii) 'सूर्य' इति पदस्य पर्यायपदं चित्वा लिखत्।

(क) चन्द्रः (ख) नक्षत्रं (ग) सहस्त्रांषु (घ) उल्का

(iii) 'ध्वस्तं' एतस्य विषेषणपदस्य विषेष्यपदं किं प्रयुक्तं अस्ति?

(क) जगत् (ख) सकल (ग) अन्यथा (घ) भविष्यति

(iv) 'लिहन्ति' क्रियापदस्य कर्तृपदं किं अस्ति?

(क) आकाषं (ख) नारदः (ग) मही (घ) प्रचण्डानलषिखाः

काव्यांष

नलिनीदलगत जलवत् तरलं किम्? यौवनमं धनं चायुः
कथथ पुनः के षषिनः किरण समाः। सज्जनाः एव।

I. **एकपदेन उत्तरत** **[1x2=2]**

(i) तरलं किम् भवति?

(ii) षषिनः इव के भवन्ति?

II. **एकवाक्येन उत्तरत** **[½x4=2]**

(i) आयु : कीदृषं भवति?

(ii) सज्जनाः किदृषाः भवन्ति?

III. **यथानिर्देशम् उत्तरत** **[½x4=2]**

(i) दुर्जनाः इति पदस्य कः विपयर्य : ष्लोके आगतः?

(क) षषिनः (ख) सज्जनाः (ग) चायुः (घ) पुनः

(ii) चंद्रस्य किं पर्यायपदं श्लोके प्रयुक्तम् अस्ति?

(क) षषिनः (ख) किरणसभाः (ग) सभाः (घ) सज्जनाः

(iii) ष्लोके प्रयुक्तं अव्ययपदं चिनुत

(क) कथय (ख) किम् (ग) पुनः (घ) तरलं

12. **रेखांकितपदमाश्रित्य प्रष्नर्निर्माणं कुरू** **[1x4=4]**

(i) राज्ञः नेत्रदानार्थं निष्चयं ज्ञात्वा अमात्याः <u>विषण्णाः</u> अभवन्।

(ii) <u>मनसः</u> निग्रहं वायोरिव सुदुष्करं मन्ये।

(iii) <u>नीतिविदाम्</u> अग्रणी वानरयूथपतिः अवदत्।

(iv) <u>साधुजनमैत्री</u> सुखदा भवति।

13. **अधोलिखितश्लोकयोः अन्वयं मंजूषायाः सहायतया पूरयित्वा पुनः लिखत**

(क) अनुछेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत्।
स्वाध्यायाम्यसनं चैव वाङ्मयं तपः उच्यते।।

अन्वय – अनुद्वेगकरं (i) -------- प्रिय (ii) ------- च यत् वाक्यं । स्वाध्याय (iii) -------च एव (iv) ------ तपः उच्यते।

(ख) परमापदगतेनापि नैव तात! त्वया रणे।
इदमस्त्रं प्रयोक्तव्यम् मानुषेषु विषेषतः।

अन्वय– तात्! परम...................... अपि .... रणे इदम् ....विषेषतः ....नैव प्रयोक्तव्यम्।

(मंजूषा– मानुषेषु , अभ्यसनं , त्वया , वाङ्मयम् , आपदगतेन , सत्यम् , अस्त्रम् हितम्)

14. (i) समीचीनं न कृतं भवता।

(क) षोभनं (ख) उचितं (ग) सम्मानम्

(ii) सः विवके इति इरितः।

(क) कथितः (ख) लिखितः (ग) पठितः (घ) चालितः।

(iii) परमहं अखंड षाष्वतः विमुः।

(क) बह्मा (ख) कालः (ग) व्यापकः (घ) सनातनः

(iv) चतुर्विंषति पक्षाः एव पर्वाणि

(क) खगस्य पक्षौ (ख) व्यजनानि (ग) मासाः (घ) पंचदषदिनानां समूहः